

РЕАЛІСТИЧНИЙ ІНТЕРГОВЕРНМЕНТАЛІЗМ У ТЕОРІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

REALIST INTERGOVERNMENTALISM IN THE THEORY OF EUROPEAN INTEGRATION

Савка В.Я.,

кандидат політичних наук,
доцент кафедри міжнародної політики

Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»

Стаття присвячена критичному аналізу реалістичного інтерговернменталізму як теоретичного підходу до пояснення процесів європейської інтеграції. Автор здійснює ретроспективний огляд основних етапів розвитку міждержавного підходу, зосереджуючись на внеску таких ключових постатей, як Стенлі Гоффман і Роджер Гансен. У центрі уваги – критика неофункціоналізму, зокрема його базової гіпотези про «переливання» (spillover) інтеграційних процесів з економічної сфери у політичну. У статті докладно описано, як події 1960-х – 1970-х років, зокрема криза «порожнього стільця» та економічні труднощі країн-членів Європейського співтовариства, стали каталізаторами перегляду неофункціоналістських уявлень про автоматизм і незворотність інтеграції.

Реалістичний інтерговернменталізм ґрунтується на припущенні, що саме національні держави залишаються головними суб'єктами у процесі ухвалення рішень в ЄС, а їхні дії визначаються внутрішньополітичними процесами, тиском національних інтересів і логікою міжнародних відносин. Теорія С. Гоффмана протиставляє ідеї наднаціональної інтеграції концепцію обережного і раціонального підходу національних урядів до співпраці на європейському рівні. Одним із головних аналітичних інструментів інтерговернменталізму є розподіл політики на «високу» (high politics), яка охоплює питання національного суверенітету, оборони, безпеки, та «низьку» (low politics), до якої відносяться економічне та технічне співробітництво.

С. Гоффман і Р. Гансен наголошують, що політична інтеграція не є неминучим продовженням економічної кооперації, а виникає лише внаслідок свідомих політичних рішень, які враховують конкретні національні умови та міжнародний контекст. Важливим внеском авторів є акцент на вплив зовнішніх чинників – таких як політика США або глобальні економічні кризи – на європейську інтеграцію, що у значній мірі ігнорувалося у рамках неофункціоналістської парадигми.

У статті доводиться, що реалістичний інтерговернменталізм став дієвою альтернативою наднаціональному баченню інтеграції, зберігаючи свою актуальність до сьогодні. Він заклав основи для подальших досліджень у рамках ліберального інтерговернменталізму (зокрема у працях А. Моравчика) та продовжує залишатися важливою теоретичною рамкою для розуміння взаємодії держав у ЄС. Таким чином, реалістичний інтерговернменталізм не лише поставив під сумнів універсальність неофункціоналізму, а й збагатив дискурс європейської інтеграції глибшим розумінням ролі держав, національних інтересів і політичної контекстуальності.

Ключові слова: реалістичний інтерговернменталізм, європейська інтеграція, національні інтереси, суверенітет держави, неофункціоналізм.

The article offers a critical analysis of realist intergovernmentalism as a theoretical approach to explaining European integration processes. The author provides a retrospective overview of the main stages in the development of the intergovernmental approach, focusing on the contributions of key figures such as Stanley Hoffmann and Roger Hansen. Central to the discussion is the critique of neofunctionalism, particularly its core assumption of automatic "spillover" from economic cooperation to political integration. The article describes how the events of the 1960s and 1970s such as the Empty Chair Crisis and economic difficulties within the European Communities prompted a reevaluation of neofunctionalist ideas about the inevitability and irreversibility of integration.

Realist intergovernmentalism is based on the premise that nation-states remain the primary actors in the decision-making process within the EU, and their actions are driven by domestic political dynamics, national interests, and international relations logic. Hoffmann's theory opposes the notion of supranational integration and instead emphasizes the cautious, interest-based engagement of national governments at the European level. One of the key analytical tools of this approach is the distinction between "high politics" (security, diplomacy, sovereignty) and "low politics" (economic, technical cooperation).

Hoffmann and Hansen argue that political integration does not emerge as a natural consequence of economic cooperation but rather as a result of deliberate political decisions shaped by specific national and international conditions. An important contribution of their work is the emphasis on external factors such as U.S. foreign policy or global economic crises that were largely ignored by neofunctionalist theory.

The article concludes that realist intergovernmentalism has become a viable alternative to supranational models of integration and remains relevant today. It laid the foundation for later approaches, including liberal intergovernmentalism (as developed by Andrew Moravcsik), and continues to provide a robust framework for understanding the dynamics of European integration driven by state sovereignty, national interests, and contextual political realities.

Key words: realist intergovernmentalism, European integration, national interests, state sovereignty, neofunctionalism.

Постановка проблеми. У другій половині ХХ століття домінуючою теоретичною парадигмою в осмисленні процесів європейської інтеграції був неофункціоналізм. Проте низка політичних криз та економічних викликів 1960–1970-х років (зокрема криза «порожнього стільця», розпад Бреттон-Вудської системи, світова енергетична криза) виявили обмеженість неофункціоналістського підходу у поясненні реального перебігу інтеграційних процесів у Європі. На цьому тлі зростає значення реалістичного інтерговернменталізму як альтернативної теоретичної моделі, що наголошує на ключовій ролі національних держав, їхніх інтересів та політичних рішень. Проблема полягає у необхідності глибшого аналізу концептуальних засад реалістичного інтерговернменталізму, його історичного розвитку та спроможності адекватно пояснювати динаміку європейської інтеграції у міждержавному вимірі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання європейської інтеграції традиційно досліджуються у межах кількох основних теоретичних підходів, серед яких особливу увагу привертає реалістичний інтерговернменталізм як альтернатива неофункціоналізму. Формування цього підходу тісно пов'язане з працями С. Гоффмана, зокрема його статтями 1960–1980-х років, у яких він обґрунтував пріоритетність національних інтересів та суверенітету держав у процесі ухвалення рішень в рамках Європейських співтовариств [7; 8; 9]. Значного поширення його підхід набув після кризи «порожнього стільця» 1965 року, яка продемонструвала обмеженість неофункціоналістської концепції «переливання» (spillover) інтеграції.

Подальший розвиток теорії забезпечив Р. Гансен, який у своїх публікаціях [5] доводив, що економічна інтеграція не гарантує автоматичного переходу до політичної єдності, а вимагає свідомого політичного вибору. Теоретичну еволюцію міжурядового підходу репрезентує також концепція ліберального інтерговернменталізму, представлена Е. Моравчиком, який у 1990-х роках запропонував синтез елементів реалізму та ліберальної теорії у поясненні європейської інтеграції [13].

Значний внесок у розробку критичного осмислення інтеграційних моделей належить Б. Розамонду, який проаналізував теоретичне суперництво між наднаціональними й міжурядовими підходами [15]. У сучасному євроінтеграційному дискурсі також активно використовуються положення С. Булмера щодо впливу внутрішньополітичного контексту на позиції держав-членів ЄС [2], а також дослідження Н. Наджента щодо практичних обмежень політики наднаціональних інституцій [14].

Таким чином, сучасний науковий доробок засвідчує наявність конкуренції між двома основними парадигмами – неофункціоналізмом і між-

урядовим реалізмом, що зумовлює актуальність глибшого аналізу реалістичного інтерговернменталізму.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблематика значення теорії інтерговернменталізму у дослідження європейської інтеграції, її місця серед інших теоретичних підходів у цій сфері, аналізу критики її основних положень стосовно особливостей євроінтеграційних процесів у вітчизняній політичній науці досліджена не достатньо та вимагає більш ґрунтовного вивчення.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є всебічне дослідження теоретичних основ реалістичного інтерговернменталізму як однієї з провідних концепцій теорії європейської інтеграції. Завданнями дослідження є: простежити історичну еволюцію міжурядового підходу в європейських інтеграційних теоріях; охарактеризувати внесок Стенлі Гоффмана та Роджера Гансена у формування реалістичного інтерговернменталізму; проаналізувати ключові поняття теорії: поділ політики на «високу» та «низьку», заперечення spillover-ефекту, роль національних інтересів; виявити переваги та обмеження цього підходу у порівнянні з неофункціоналізмом; оцінити актуальність реалістичного інтерговернменталізму в сучасних умовах функціонування Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Неофункціоналізм, який був сформульований Е. Гаасом і Л. Ліндбергом у 1956–1964 рр., переживав кризу у другій половині 60-х років і особливо у 70-ті роки. Хоча згідно цієї теорії подальший європейський інтеграційний процес мав би фактично відбуватися автоматично, у 60-ті роки з'являються перші істотні, зокрема політичні перешкоди, які в кінцевому підсумку повністю поставили під сумнів головну мету цієї теоретичної концепції.

Спочатку це заперечення Францією можливості заявки на вступ Великої Британії у 1963 р. і таким чином фактичне блокування процесу розширення Європейського співтовариства за рахунок нових членів, які разом з Британією прагнули вступити до Європейського співтовариства (Норвегія, Данія, Ірландія). Далі у 1965 р. т. зв. криза порожнього стільця, коли французькі представники на протест проти збільшення повноважень Комісії і Парламенту відмовилися брати участь у важливих засіданнях на рівні Ради і Кореперу (Комітету постійних представників). Ці події показали, що академічна ідея автоматичного розширення співпраці до інших сфер (spillover) була занадто оптимістичною.

Хибною виявилася початкова гіпотеза про те, що поведінку французьких політиків і погляди Ш. де Голя можна оцінювати як виняток, який не може

вплинути на загальне спрямування європейського інтеграційного процесу. Навіть Е. Гаас з нагоди другого видання своєї праці «Об'єднання Європи» у 1968 р. в новій переробленій передмові ставить запитання, чи не означає активізація французького націоналізму щось більше в європейському інтеграційному процесі, ніж припускали деякі неофункціоналісти. Він сам себе поставив перед дилемою, чи не ставлять французькі тенденції у напрямку посилення державного суверенітету в рамках Європейського співтовариства під сумнів деякі його базові положення [4, с. v].

Не лише неофункціоналісти, а й їхні критики почали переглядати базові ідеї цієї теорії. Тоді як деякі неофункціоналісти шукали шляхи, як цю теорію захистити чи значно оновити, представники міжурядового підходу сформулювали нову теорію інтерговернменталізму, яка базувалася на інтелектуальних традиціях реалізму [3, с. 97].

Положення теорії неофункціоналізму як великої теорії інтеграції, яка б могли пояснити усі ключові факти європейської інтеграції, була поставлена під сумнів після скасування Бреттон-Вудської системи, яке призвело до суттєвого послаблення деяких національних валют країн-членів Європейського співтовариства (зокрема французького франку). Загальне повернення до національного протекціонізму у Західній Європі пов'язане було з наступною світовою нафтовою кризою, яка призвела до глибокої економічної кризи практично в усіх країнах Заходу. Процес подальшого впровадження європейського спільного ринку і поглиблення європейського інтеграційного процесу у нові сфери співпраці були замінені прагненням національних урядів захистити власну економіку і боротися з безробіттям і економічним спадом шляхом політики державного втручання у найбільш постраждалі галузі господарства. Європейський інтеграційний процес у першій половині 70-х років фактично зупинився.

Теорія інтерговернменталізму поступово почала розвиватися приблизно з середини 60-х років як основна протипага теорії неофункціоналізму. Лише т. зв. криза порожніх стільців і посилення міжурядового підходу в Європейському співтоваристві змусили деяких вчених до перегляду свого ставлення до теорії неофункціоналізму і пошуку нових теоретичних моделей, які були б спроможні пояснити драматичні події 60-х років. Однією з таких можливостей стала саме теорія інтерговернменталізму.

Основною тезою теорії інтерговернменталізму є переконання, що головними суб'єктами європейського інтеграційного процесу є національні держави, які при прийнятті рішень в європейських структурах керуються національними інтересами, сформульованими за участі різних груп тиску на внутрішній політичній арені.

Хоча у 50-х і в 60-х роках регулярно спостерігалися певні спроби сформулювати міжурядовий підхід як окрему велику теорію інтеграції, особливо коли її застосовували у практичній діяльності деякі країни-члени Європейського співтовариства (домінуюче становище у втіленні міжурядового підходу займала французька влада під керівництвом президента Шарля де Голля), її автори завдяки впливовим профедералістським групам європейських політиків (Ж. Моне, В. Гальштейн, А. Спінеллі), яких підтримували неофункціоналісти, не зуміли отримати більш широкий простір для представлення своїх теоретичних положень [15, с. 76].

Ситуація фактично змінилася після 1966 р., коли т. зв. люксембурзький компроміс був загально оцінений як важлива поразка прибічників наднаціонального підходу. Згідно Б. Розамонда «міжурядовий підхід тріумфував над наднаціональним підходом» [15, с. 75]. Результатом цього відкритого і принципового політичного зіткнення прибічників міжурядового і наднаціонального підходів між країнами-членами Європейського співтовариства є наступний досить довгий період стагнації європейського інтеграційного процесу, який тривав практично до початку 80-х років.

Більш-менш маргінальні до того часу критики теорії неофункціоналізму раптом отримали більшу увагу академічних дослідників, які кладали важливі запитання з приводу способу подальшого розвитку процесу європейської інтеграції. Ряд основних положень, які спираються на міжурядовий підхід і які були сформульовані зокрема Стенлі Гоффманом ще у середині 60-х років, стали базою нової великої теорії інтеграції, яка при оцінці європейського інтеграційного процесу виходила з теоретичного розуміння Європейського співтовариства як міжнародного режиму.

С. Гоффман практично від початку 60-х років належав до найбільших критиків неофункціоналістського підходу Гааса і Ліндберга до висвітлення європейського інтеграційного процесу. С. Гоффман у своїх статтях найчастіше звертав увагу на проблематику функціонування національної держави у міжнародних організаціях, і особливо впливу політичних ідей Ш. де Голля на європейський інтеграційний процес. Глибокі знання французької післявоєнної політики, особливо французької політичної специфіки уможливили йому підкріпити інтерговернменталістську теорію рядом значних емпіричних фактів.

Для того, щоб мати змогу заперечувати неофункціоналізм як теорію європейської інтеграції, С. Гоффман повернувся до детального аналізу міжнародної системи як такої, причому він зосередився на питанні вузької міжнародної співпраці і функціональної інтеграції. Після декількох підготовчих статей [7; 10; 6] виходить у 1966 році

його основне дослідження «Непоступливість чи застарілість? Доля національної держави і справа Західної Європи», яке є не лише всебічною критикою неофункціоналізму, а й власне програмним проголошенням інтерговернменталізму як такого. Наступні роки С. Гоффман надалі присвячує проблематиці національних держав і їх становищу в міжнародних відносинах.

Безпосереднім послідовником С. Гоффмана був інший критик неофункціоналізму Роджер Гансен. У своїй основній статті «Європейська інтеграція: роздуми про десятиліття теоретичних зусиль» [5] 1969 року він дійшов висновку, що незважаючи на економічні успіхи спільного ринку не вдалося досягти прогресу в напрямку до європейського політичного союзу [5, с. 167]. У своїй статті Р. Гансен спирається на декілька базових досліджень, присвячених європейському спільному ринку і теоретичним проблемам економічної інтеграції, [12] причому він намагається перевірити модель Гааса-Шміттєра на регіональній інтеграції менш розвинених країн.

З монографії Краузе Р. Гансен переймає наступний важливий висновок: «Безумовно, політична інтеграція з'явиться лише як результат позитивного політичного рішення, а не внаслідок лише економічного тиску» [5, с. 168]. Завдяки дослідженню регіональної співпраці менш розвинених країн він доходить висновку, що економічна співпраця не призводить автоматично до «переливання» у сферу політичної співпраці.

Теоретичні висновки С. Гоффмана і Р. Гансена стали важливою відправною точкою міжурядового підходу, котрий у наступні десятиліття стає виразним опонентом наднаціонального неофункціоналізму. Інтерговернменталізм в повну силу повертається до теорії європейської інтеграції завдяки дослідженням і висновкам Ендрю Моравчика у першій половині 90-х років минулого століття. Хоча Моравчик спирається у деяких напрямках на реалістичний інтерговернменталізм С. Гоффмана і Р. Гансена 60-х років, він вносить ряд інновацій до цього теоретичного підходу, поєднуючи інтерговернменталізм з лібералізмом.

Так званий реалістичний інтерговернменталізм у розумінні його головного представника С. Гоффмана виходив з твердого переконання, що національні держави зі своїми чітко сформульованими національними інтересами зберігають абсолютну перевагу в динаміці інтеграційного процесу. С. Гоффман відкидав попередні теорії інтеграції, згідно яких держави-члени зацікавлені у створенні нової наднаціональної політичної спільноти, яка б замінила собою старі нації. «Національна держава все ще тримає позиції а проект нового Єрусалиму переноситься, тому що народи Західної Європи не в змозі зупинити час і розділити простір» [8].

С. Гоффман підходив до європейського інтеграційного процесу з точки зору реалістичного сприйняття теорії міжнародних відносин, розглядаючи Європейське співтовариство як міжнародний режим, що складається із сукупності норм, правил і процедур прийняття рішень, головним завданням цього режиму є зменшення перешкод у процесі співпраці в різноманітних сферах, які стосуються спільних інтересів окремих держав-членів [9, с. 33].

С. Гоффман вважав, що національні держави зберігають суверенітет у окремих напрямках політики, і одночасно відкидав будь-яку ідею автоматичного «переливання» (spillover).

С. Гоффман виходив з переконання, що національні держави навпаки дуже обережно оцінюють ймовірні наслідки переговорів на європейському рівні, і якщо у довгостроковій перспективі вони не побачать свою вигоду, або якщо можуть виникнути реальні проблеми у вигляді відкритого опору на внутрішній політичній арені, то держави-члени навмисно затягують переговори або в кінцевому рахунку бойкотують їх. Як приклад можна навести спільну енергетичну політику, яка вперше з'явилася на порядку денному переговорів країн Європейського співтовариства десь на початку 60-х років, і аж до сьогоднішнього часу не знайдено прийнятний компроміс з усіх питань (зокрема лібералізація енергетичного ринку) [14, с. 376].

Реалістичний інтерговернменталізм С. Гоффмана спирався на принцип поділу політики на т. зв. високу (high politics) і низьку політику (low politics). Низька політика стосується інтересів, які є з точки зору держави маргінальними, представляють незначну частину національних позицій, і тому тут не виникає багато проблем при формуванні спільних позицій і напрямів політики. Навпаки, т. зв. висока політика бере свій початок в «життєвих інтересах національної дипломатії та стратегії», [7, с. 530–531] і тому у випадку розбіжності національних інтересів дуже складно знайти спільні позиції [10, с. 89].

С. Гоффман таким чином заперечив модель європейського політичного процесу як складної мережі, до якої входять національні і наднаціональні учасники, і замість неї висунув модель національних урядів, котрі обережно формулюють національні інтереси спочатку на внутрішній політичній арені перед тим, як обговорювати їх на міжнародному рівні [16, с. 18] Згідно моделі Гоффмана національні держави вступали до переговорів з ясно визначеними національними інтересами. «Державні інтереси – це поняття, в якому ідеї та ідеали, прецеденти і минулий досвід, внутрішні сили і правлячі політики відіграють свою роль» [11, с. 5]. Згідно С. Гоффмана ці міцно сконцентровані національні інтереси є відносно стій-

кими до тиску з боку інших організованих інтересів чи інституцій, які діють на наднаціональному рівні (напр. Єврокомісія).

Згідно деяких авторів, [напр.: 2] С. Гоффман своїм наголосом на значенні внутрішньої політики і національних інтересів у процесі європейської інтеграції відкрив шлях до виникнення деяких нових концепцій, які з'явилися у теоретичних дискусіях аж у середині 80-х років.

Своїми статтями 60-х років С. Гоффман повністю поставив під сумнів основну ідею неофункціоналізму про те, що поступове перенесення повноважень національної держави на європейський рівень призведе до створення нового європейського об'єднання. С. Гоффман передусім звертав увагу на дві основні помилки неофункціоналістів. Насамперед він критикував надмірне зосередження неофункціоналістів на внутрішній динаміці інтеграційного процесу. Варто було б, на думку Гоффмана, охопити ширший контекст цього процесу, зокрема звернути увагу на міжнародний і національний простори, в яких власне протікає процес інтеграції. Одночасно Гоффман повністю відкидав концепцію «переливання».

На його думку усі держави є суб'єктами найрізноманітніших зовнішніх впливів, які неможливо свідомо повністю ігнорувати. Наприклад сучасний ЄС був поділений з точки зору ставлення до дій США в Іраку. Сам С. Гоффман наводив як приклад зовнішнього впливу ставлення держав ЄС до американської політики безпеки в Європі, що відображається на поведінці членів ЄС. Таке різне ставлення призводить до того, що в рамках ЄС утворилася група країн, які були готові пожертвувати деякими європейськими інтересами на користь збереження північноатлантичної солідарності; на противагу цим країнам створилася група на чолі з Францією, яка навпаки постійно домагалася зменшення впливу США в Європі [8].

Разом з тим С. Гоффман критикував думку неофункціоналістів про те, що політичні зміни на національному рівні не можуть значно впливати на логіку європейського інтеграційного процесу. С. Гоффман саме на прикладі влади генерала Шарля де Голля у Франції в 60-х роках доводить, що завдяки політичному плюралізму можуть відбутися у різні періоди на національному рівні драматичні політичні зміни, які призведуть до принципових змін національних інтересів, внаслідок чого може відбутися відмова від досягнутих раніше спільних домовленостей з іншими країнами ЄС. Крім цього прикладу можна навести приклад зміни на внутрішній політичній арені в Німеччині, Франції і Великій Британії у 1974 році, які згодом відродили вмираючий на той час проект європейської інтеграції. У 1974 році у цих трьох країнах відбулися принципові зміни політичного керівництва. Віллі Брандта змінив Гельмут Шмідт, вмирає

французький президент Жорж Помпиду і на його місце приходить Валері Жискар д'Естен, а британським прем'єр-міністром після Едварда Гіта стає Гарольд Вільсон.

Згідно С. Гоффмана хибною є ідея неофункціоналістів про те, що інтеграційні успіхи в деяких незначних з точки зору національних інтересів країн-членів Євроспільноти сферах відкриють шлях (ефект *spillover*) до подальшої співпраці у більш важливих сферах (*high politics*). С. Гоффман емпірично доводить, що цей механізм може діяти до певної міри лише між так званими несуттєвими сферами (несуттєва політика), і в жодному випадку він не буде діяти під час пошуку необхідної згоди у сфері т. зв. високої політики [10, с. 89].

Аналізуючи успіхи європейського спільного ринку, С. Гоффман доходить висновку, що спільних ринок є конкретним прикладом т. зв. низької політики, оскільки він не загрожує становищу національних еліт і тому не має великого впливу на «життєві національні інтереси». Навпаки, у цій сфері, на думку С. Гоффмана, «народи надають перевагу стабільності або контрольованій нестабільності, а також незалежності замість неконтрольованої невизначеності неперевіраних комбінацій» [8, с. 865].

С. Гоффман не заперечував неофункціоналізм як метод інтеграції, тим не менше його позитивне значення вбачав лише в економічній сфері, тоді як у політичній інтеграції не відіграє жодної ролі. Головною проблемою неофункціоналістів, на думку С. Гоффмана, є неясність конкретної цілі. Виникнення європейських наднаціональних інституцій буде загрожувати становищу національних політичних акторів, що викличе їхню відповідну реакцію. Цією тезою С. Гоффман пояснює кризу 1965 року.

Проте ідеї Гоффмана теж не оминули подальшої критики. Головний удар його опоненти спрямовували проти ідеї розмежування низької та високої політики. Зокрема його теорія була поставлена під сумнів із запровадженням Європейської політичної співпраці на початку 70-х років, яка у подальші десятиліття перейшла у сферу зовнішніх відносин.

Праці Гоффмана і його теоретичні аргументи вплинули на ряд інших дослідників, які не пов'язували себе з теорією неофункціоналізму. С. Гоффман і Р. Гансен не залишалися лише на рівні критики неофункціоналізму, але й приносили нові погляди на європейську інтеграцію. Зокрема важливим є їхній вклад в обґрунтування впливу зовнішніх факторів і глобального середовища на процес європейської інтеграції, чим неофункціоналізм зовсім не займався.

Висновки. Хоча С. Гоффман у своїх працях критикував ряд неофункціоналістських тез і думок, він не вважав, що неофункціоналізм як такий не

здатний висвітлити деякі наслідки європейського інтеграційного процесу. На відміну від неофункціоналістів С. Гоффман виходив з розуміння Європейського співтовариства як міжнародної організації і намагався показати європейську інтеграцію як складний динамічний процес, який не можливо повністю досягнути лише в рамках однієї теорії. На його думку неофункціоналісти занадто велику увагу акцентували на процесі (функції), внаслідок чого вони не приділяли більше уваги змісту, або принаймні досліджували зміст дуже вибірково [6, с. 85].

С. Гоффман і його послідовники насамперед підкреслювали роль держав як важливих акторів зі своїми чітко визначеними національними інтересами, які формуються на внутрішній політичній арені, і тому було б нереально, щоб ці інтереси на європейському рівні послаблялися, чи навіть зовсім ставилися під сумнів.

Очевидні успіхи європейського інтеграційного процесу С. Гоффман вбачав зокрема у деяких економічних секторах, які він визначав як неважливі сфери (т. зв. *low politics*), тоді як політичну

сферу (*high politics*) на основі емпіричних досліджень 50-60-х років характеризував як таку, якої практично не торкнулися інтеграційні процеси. У якості сильного аргументу у своїх теоретичних висновках він використовував т. зв. кризу порожніх стільців, котру визначав як реакція суверенної держави (Франції) на спробу посилити наднаціональні функції існуючих інституцій Європейського співтовариства (зокрема Єврокомісії та Парламенту). В його теоретичній концепції ця криза уособлювала невдачу «переливання» із економічної сфери, тобто менш важливої політики, до політичної сфери, тобто до вищої політики.

Згідно С. Гоффмана і Р. Гансена політична інтеграція не могла стати логічним результатом економічної співпраці, а лише наслідком обдуманого політичного рішення [15, с. 80]. Реалістичний інтерговернменталізм став у подальші десятиліття улюбленим теоретичним підходом противників наднаціональної моделі розвитку європейської інтеграції. Власне із середини 60-х років можна говорити про дві конкуруючі теоретичні парадигми – міжурядову і наднаціональну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Balassa B. *Theory of Economic Integration*. – Homewood, IL, 1961.
2. Bulmer S. J. Domestic Politics and European Union: A New Institutional Approach. *Journal of Public Policy*. 1983, №4. P. 349–370.
3. Eilstrup-Sangiovanni M. *Interwar and Postwar Ideas of Europe / Debates on European Integration. A Reader*. Houndmills, Basingstoke. 2006, P. 97.
4. Haas E. *The Uniting of Europe. Political, Social and Economic Forces 1950-1957*. Stanford, CA, 1968. 561 p.
5. Hansen R. *European Integration: Reflections on a Decade of Theoretical Efforts*. Eilstrup-Sangiovanni M. (ed.). *Debates on European Integration: A Reader*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2006. P. 160–178.
6. Hoffmann S. A Rousseau on War and Peace. *The State of War*. Ed. Stanley Hoffmann. New York, 1965. 334 p.
7. Hoffmann S. Discord in Community: The North Atlantic Area as a Partial International System. *International Organization*. 1963, №3. P. 521–549.
8. Hoffmann S. Obsolete or Obsolete? The Fate of the Nation-State and the Case of Western Europe. *Daedalus*. 1966, №3. P. 862–915.
9. Hoffmann S. Reflections on the Nation-State in Western Europe Today. *Journal of Common Market Studies*. 1982, №1–2. P. 21–37.
10. Hoffmann S. The European Process at Atlantic Crosspurposes. *Journal of Common Market Studies*. 1964, №2. P. 85–101.
11. Hoffmann S. *The European Sisyphus: Essays on Europe, 1964–1994*. Boulder, CO, 1995. 284 p.
12. Krause L. B. *European Economic Integration and the United States*. Washington, DC, 1967. 179 p.
13. Moravcsik A. *The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht*. Ithaca : Cornell University Press, 1998. 528 p.
14. Nugent N. *The Government and Politics of the European Union*. London: Palgrave Macmillan, 2006. 512 p.
15. Rosamond B. *Theories of European Integration*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2000. 208 p.
16. Webb C. *Theoretical Perspectives and Problems*. Wallace H., Wallace W., Webb C. (eds.). *Policy Making in the European Community*. London, 1977. – P. 18.

Дата першого надходження рукопису до видання: 17.07.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 22.08.2025

Дата публікації: 30.09.2025